

JAUME FERRÀ CIFRE. UN ARTISTA GENIAL

CATALINA FERRÀ CANTERA
PERE FIOI I TORNILA

Llubí, 1913

La vila de Llubí, des que les Corts de Cadis (1812-1814) havien disposat que tota població de més de mil habitants havia de tenir ajuntament propi, no deixava de créixer demogràficament, com tampoc deixaven de créixer els problemes amb la vila matriu, Muro, sobretot a l'hora de delimitar la partió del terme, però tira tira, ballant el que pertocava ballar en els canvis de governs liberals i governs conservadors que es feien a Madrid, el poble no deixava de créixer i d'anar endavant. Si l'any 1786 tenia 1.103 habitants, no deixarà de créixer fins arribar, l'any 1920, a la fita més alta de la seva població: 2.968 habitants, per començar a davallar altra vegada perquè la gent, deixant la terra, anirà cercant el viure en les indústries que anaven sorgint tant a la veïna ciutat d'Inca, com a Palma.

L'Església a Llubí

Religiosament l'any 1629 havia estat erigida el que es coneix com *vicaria in capite*, o sigui, que el rector era el de Muro, però allà hi havia un capellà, amb nomenament de vicari i sota les ordres del rector. Allà administrava tota la vida espiritual dels feligresos, com també tenia cura de les obres materials del temple. Per això, a partir de l'any 1650 es va anant substituint la primitiva capella per l'actual temple parroquial, que l'any 1660 ja estava a punt per tenir perennement la reserva del Santíssim Sagrament, que hi fou posat solemnement el dilluns de Sant Antoni d'aquell any, si bé cal consignar tres ampliacions ben significatives: les obrades en el segle XVII, quan s'aixecà el campanar; les que va dur endavant el vicari murer Mn. Gabriel Pujol i Miquel (1849-1924), qui entre 1878 i 1886 fou el vicari de Llubí i aixecà dues capelles per banda -d'aquesta manera s'engrandí el temple, en uns anys en què també creixia la població-; i la de l'any 1934, arran de la qual, amb l'engrandiment de la capella del Roser, feta per l'ecònom Mn. Llorenç Martorell i Pou (1888-1955), qui curà de la parròquia primer com a vicari i de 1927 a 1954 com a ecònom, s'aconseguí la forma que encara ara conserva el temple.

Un factor que no podem deixar de veure en l'àmbit parroquial és la creació del Cercle d'Obrers Catòlics, fundat l'any 1907 pel llavors vicari, i després primer rector de la nova parròquia creada l'any 1913, Mn. Gabriel Thomàs i Siquier (1852-1924). Aquestes associacions, ben encoratjades en aquell moment pel bisbe Pere Joan Campins i Barceló (1898-1915), tenien tot un seguit d'objectius humans i espirituals, com és propi de totes les coses d'Església. Per això, segons les aptituds i possibilitats de la gent del poble, establien escoles, biblioteques, grups corals, associacions de socors mutus, grups de teatre, d'excursió... Necessitaven locals per a dur endavant totes les activitats, locals que l'Església proporcionava o cercava i gestionava mitjançant els càrrecs directius de cada un d'aquests Cercles d'Obrers Catòlics. Així començà a florir, a cada poble, un estol de gent que feia comèdia, recitava poesia, codolades, preparaven sainets... Molta ajuda per a tot aquest seguit d'actuacions era la publicació de *Galeria Salesiana*, que presentava tot un estol de possibilitats d'oferir una bona obra, amb positives aplicacions morals, quan no es prenia el camí de representar teatre costumista, ben acceptat pel públic mallorquí. De totes maneres era necessari que entre acte i acte hi haguera una poesia, una codolada..., i sempre després de la part seriosa hi havia d'haver una part divertida, un sainet per fer riure i alegrar la gent.

L'Escola a Llubí

Sabem que antigament l'ensenyament no fugia gaire lluny del campanar de l'església; així sabem que l'any 1699 el vicari Andreu Perelló feia escola, com també que més de dos llubiners pujaven a l'escola de gramàtica del puig de Santa Magdalena. L'arribada de les monges franciscanes a Llubí, l'any 1863, donà una forta embranzida a la cultura, sobretot per a les nines del poble, que anaren al convent, aprengueren a llegir i escriure, a fer feines pròpies de "senyorettes", brodar, cosir... Els nins sabem que de 1860 a 1906 anaven a Can Coch, allà hi havia l'escola, que l'any 1906 passà a Ca sa Mestreta, on romangué fins a l'any 1967. Aquí tengué l'escolaritat el nostre artista, mentre que les nines anaven a Ca ses Monges o a la que funcionava a Can Corbera de 1875 a 1967, data en què s'inaugurà l'Escola Nacional Graduada Mixta, que l'any 1986 passà a dir-se Col·legi Públic Duran Estrany. També, completant tota la informació sobre l'escola, cal consignar que la parròquia s'adherí a la moguda que hi hagué a Mallorca en el pontificat del bisbe Joan Hervàs i Benet (1947-1955), amb la creació d'una escola parroquial, que funcionà de 1958 a 1975 en les instal·lacions parroquials; la de les monges durà fins a l'any 1971, i en restà un parvulari uns anys, fins que tota l'activitat pedagògica passà a l'escola pública.

El mestre Joan Vidal i Vaquer

Aquest home per circumstàncies de la vida deixà forta petja en Jaume i en unes generacions dels infants de Llubí. L'any 1904 fundà la societat cultural i lúdica Unió Llubinera. Crec que la creació de 1907 del Cercle d'Obrers Catòlics, amb el vicari Gabriel Tomàs i Siquier, rebé suport i altres coses del jove mestre d'escola, com també tengué moltes repercussions positives l'experiència pedagògica que emprengué, l'any 1913, referent als pàrvuls. Pens que era germà del també mestre Antoni Vidal i Vaquer (11.03.1870-11.12.1921). Era una família assentada en el carrer del Moral (Palma), on hi tenia taller i botiga de teixidors. Els infants estudiaren a Ca ses Mongetes sota la direcció del Sr. Antoni Estades, i al convent de Sant Francesc -són els anys que no hi havia frares-, sota la direcció del mestre Sr. Danús. Família de fondes vivències religioses, manifestades en nombroses col·laboracions en els diaris i setmanaris catòlics del moment: *La Tradición, El Àncora, La Almudaina, El Católico Balear, Correo de Mallorca, Última Hora...* El seu germà Antoni fou president del Cercle d'Obrers Catòlics de Palma, i pens que Joan no degué deixar d'influir en el vicari Tomàs i Siquier perquè el fundàs a Llubí. Antoni publicà el treball, que fou guardonat l'any 1902, *Proyecto de Escuela Municipal*, i l'any 1918,

Medios prácticos para atraer el turismo en Mallorca. Cal dir que durant molts anys fou el secretari de la Cambra Provincial de Comerç, Indústria i Navegació, com també secretari del Foment de Turisme.

Joan té una producció pedagògica força interessant, en la qual sempre hi havia aquest requadre: “De venta en todas las librerías de 1ª enseñanza, y en casa del Autor, Llubí (Mallorca), Escuela Nacional.” Per ara puc consignar: “**Lecciones de todo para los niños y niñas de las Escuelas.** Es un extracto de las asignaturas que según la ley deben enseñarse. Puede utilizarse, con mucho provecho, para lectura razonada. Lleva un extenso Vocabulario y los cánticos religiosos más populares en Mallorca.- 1,25 ptas ejemplar.”

“*Nociones de ortografía castellana al alcance de la niñez.* Trata de la escritura de los nombres propios mallorquines.- 50 cts ejemplar.”

“*Cuadernos para la escritura al dictado.*- En cada plana hay una lección, muy práctica, de Ortografía, y debajo, tres blancos: uno para el dictado, otro para indicar las correcciones y el último para la copia corregida del dictado.- 20 cts. Ejemplar.”

“*Cuadernos de cuentas y problemas de Aritmética.*- Consta de una serie de diez cuadernos con todos los casos y asuntos. Debajo de cada problema hay un espacio en blanco para la resolución.- 10 cts ejemplar.”

Són de grandària d'un full de mà i de 16 planes cada un. Van destinats a cada un dels problemes que ell judicava adients per als alumnes: nombres concrets, decimals, complexos ordinaris, complexos mètrics... Normalment eren editats en la Tipografia de Bartomeu Rotger en els anys 1904, 1906..., i alguns no posen data, però es veu que són dels mateixos anys.

“*Cuadernos de ejercicios y problemas de Geometría.*- Consta de una serie de tres cuadernos.- 10 cts. Ejemplar. També són tamany octavilla i de 16 planes. La portada du aquest escrit: Ejercicios de Geometría por Juan Vidal Vaquer cuaderno 1º para uso de D..... alumn..... de ..... Fué empezado el día... de .... de 19... y terminado el día ... de ... de 19... es propiedad del autor. Palma Imprenta Mallorquina.- Sombrereros, 5 y 7 1912.”

“*Comprobante de los problemas de Aritmética y de Geometría.*- Consta de una serie de tres cuadernos.- 10 cts. Ejemplar. És en aquesta publicació, on la part interior de la portada, publicà el plànol del terme municipal de Llubí.”

“*Colección de las maderas elaborables que se producen en Mallorca.*- Forma un artístico cuadro, muy útil para la enseñanza intuitiva. Cada pieza de madera presenta cuatro caras: una pulimentada, otra aserrada, otra barnizada y la otra con la corteza. Le acompaña una minuciosa descripción con datos históricos, geográficos y estadísticos.- Esta colección fué premiada con Diploma de Medalla de Oro en la Exposición Balear del año 1897.- 30 ptas ejemplar y la descripción sola, 50 cts.”

“*Formulario de Cartas, Telegramas y Documentos conforme á las leyes vigentes, usos y costumbres de Mallorca* por Juan Vidal Vaquer Precio 1 pta. INCA Tipografía de Pieras, San Francisco 23 1907 (De venta en las principales librerías de Mallorca, y al por mayor en casa del Autor, Escuela Pública de niños de Llubí).”

“Cartilla para enseñar a leer y escribir en un mes.- 25 cts. Ejemplar.”

“Reducción de Kilos a quintales, arrobas y libras con las reglas para hacer las cuentas. 25 cts. Ejemplar.”

La família Ferrà i Cifre

Jaume Ferrà Cifre va néixer a Llubí dia 19.09.1913 en el si de la família formada per Antoni Ferrà i Ramis i Catalina Cifre i Moragues, que es casaren als 24 i 23 anys respectivament. Antoni era llubiner, però son pare, Jaume Ferrà i Pujol, per qui farà nom el nostre artista, era de Puigpunyent, mentre que sa mare, Maria Ramis i Adrover, era llubinera. Catalina, la mare, era natural de Pollença, filla d'Antoni Cifre i Albertí i de Joana Maria Moragues i Torrandell. Sols va tenir un germà, que seguint el costum del país va fer el nom de l'avi matern, Antoni. Va quedar fadrí i tota la vida va conviure amb la família.

La família Ferrà i Cifre, a Llubí, es dedicava als licors. Tenien un alambí per fabricar els licors que despatxaven en el cafè que la família regentava, i que repartien per l'Illa, als clients que tira tira anaven fent, ja que aquesta petita vila, degut a la presència de garrovers silvestres, que la terra i el clima afavorien i augmentaven, possibilitaren la fabricació d'una beguda ben típica de Mallorca, el palo. Cal afegir que a la fi del segle XIX augmentà el conró de la vinya i, si bé cada una de les possessions de la vila tenia son propi celler, en la vila n'hi havia set, en els quals els petits conradors portaven sa verema, activitat que va ajudar que l'excedent del vi es dedicàs a la destil·lació de licors; aquesta feina va anar bé a la família Ferrà, que elaborà el Rom Oro de tanta fama per tot Mallorca i exportat sobretot a Cuba i Puerto Rico. Acabada la Primera Guerra Mundial el negoci dels licors entrà en un període ben dolent i el pare de Jaume emigrà a l'Argentina, on tenia dos germans que tenien sengles forns a Rosario i a Santa Fe. Aquests anys Catalina i els dos fills deixaren Llubí per anar a viure a Pollença, amb els avis materns, per això Jaume hagué de deixar d'anar a escola amb el mestre Joan Vidal, que tan fonda petja havia marcat en la seva ànima, i a Pollença anà a l'escola que els PP. Teatins tenien a Monti-sion.

Curta fou l'estada a Pollença, perquè son pare també la féu curta a l'Argentina, ja que una vegada retornat a Llubí, allà també retornaren l'esposa i els dos fills, per emprendre amb nou coratge la feina al cafè llubiner. Si l'infant Jaume havia estat un bon alumne, a Pollença, amb els Teatins, la cosa s'havia perfeccionat, de manera que els bons religiosos deien a la família que era una llàstima que el nin no seguís estudiant. Per això, quan la família hagué organitzat la feina al cafè, cercaren de bell nou el mestre de Llubí que tant havia influït en Jaume, ara assentat a Palma, i cap allà anà l'adolescent amb altres companys del poble. Don Joan feia escola davant l'església de Sant Magí, en un antic teatre, els camerinos del qual, adientment arreglats, serviren com a habitacions als adolescents llubiners, que d'aquesta manera s'havien convertit en alumnes d'un internat ciutadà. Foren dos anys per somniar, descobrir i fer noves experiències, sobretot pintura i teatre, i per anar ampliant una formació que posteriorment s'anà manifestant.

Retornat a Llubí serà l'escrivent de la fàbrica Dos Perellons, a més de posar una mà, sempre que fes falta, al negoci familiar. Aquests són uns anys per anar projectant quimeres i realitzant projectes, a Llubí, que en definitiva, com la major part de Mallorca, viu sense adonar-se del que anava passant al món: un feixisme que prenia força i una economia que s'anava esfondrant: Hitler i Mussolini per Europa; depressió i crac econòmic als USA. Aquí la

dictadura de Primo de Rivera, la guerra d'Àfrica..., per entrar en la Segona República (1931), patir la crisi econòmica mundial i veure com les exportacions queien en picat.

A Llubí Jaume i els seus amics funden la companyia teatral La Gioconda. Com és normal en aquell moment, els grups que feien representacions a Ca ses Monges, sols estaven composts o integrats per nines i al·lotes, mentre que en el cas dels qui anaven entorn de la parròquia o del Cercle d'Obrers Catòlics sols eren homes els qui actuaven, així és en la companyia La Gioconda. A més de Jaume hi havia Miquel Arrom, els germans Eduard i Tomàs Galma, els germans de Can Setrill, Jaume Alomar, i no era mal de fer cridar altres companys del poble, quan hi havia d'haver més actors sobre l'escenari.

Producció literària

1934 23.01. *Es criat de Pep Tropeta*.

1934, 17.04. *S'Assistent des Capità Tormenta*. Sainet.

1934, 23.06 *Ses pastillas d'En Pepito*. Sainet.

1934, *Bona nit*. Sainet.

1935, 12.02. *El triunf de l'amor*. Drama on intervenen: Maria, Magdalena, Rafel, don Benet, don Miquel -administrador de don Benet-, Jordi -criat de don Benet-, Tomeu -cuiner de don Benet- i l'amo en Paco -pare de Maria.

1935 (refeta l'any 1948). *Un criat divertit*. Teatre còmic.

1935, 24.10. *Ses atl·lotes d'avui en dia segons una Dona d'altre temps*. Diàleg còmic, en vers. Mare i filla.

1935. *Quan jo sia acabat de fer*. Monòleg còmic, un acte, en vers.

1935. *Si es bous no tenguessin banyes*. Monòleg còmic, un acte, en vers.

1936. *Jo vull esser diputat*. Monòleg còmic, un acte, en vers.

1936. *Som un pobre porqueret*. Monòleg còmic, un acte, en vers.

1936. *Es Comte Bellerugue*. Sainet còmic.

1947. *El Mosso de Mestre Colau*.

1954. *Un moscart feia cordeta*. Monòleg còmic, en vers, un acte.

Sense data. *En Frescales i En Riaye*. Jugueta còmica, un acte, 4 personatges.

Aquest període és el més fructífer de la creació literària de Jaume. Són els anys que l'antic vicari de Llubí (1915-1916) Mn. Llorenç Martorell i Pou ha retornat a la vila com a ecònom (1927-1954) i els joves gaudeixen de dur endavant moltes activitats, que es veuen afavorides en la participació a les obres que aquest diligent ecònom du al temple parroquial, per engrandir la capella del Roser. D'aquesta manera la gent col·labora amb la parròquia i es diverteix anant al teatre. El grup de joves, força inquiets i creatius, omplien de vida les vetllades de la gent. No oblidem que la major part de la producció literària és de 1934 i 1935.

La guerra canvià moltes coses i trencà no poques famílies. Els joves de Llubí, com els dels altres pobles de l'illa, foren cridats a files. Jaume, que havia estat alliberat del servei militar per excedent de contingent, fou cridat a files i es va haver d'incorporat a l'exèrcit. Com que a casa seva hi havia cotxe, i se suposava que el sabia manejar, fou destinat a aquesta unitat militar, per passar, posteriorment, a les oficines, ja que en sabia i tenia bona lletra. Hagué d'anar a la Península: Guadalajara, Tudela de Duero, Sòria, Saragossa, Valladolid i Madrid.

L'estada a Valladolid, per Jaume, tengué unes conseqüències molt fondes, ja que allà conegué la que seria la seva esposa: Porfiria Cantera Salvador. Tot començà en jocs de jovencells, però l'amor va fer niu en aquells cors. Acabada la guerra fou destinat a Madrid, i d'allà pogué

retornar a Llubí, però en el mes de desembre del mateix 1939 retornà a Valladolid per demanar la mà de Porfiria. Dia 29.06.1941, en la parròquia de Sant Andreu de Valladolid, s'uniren en matrimoni i establiren al domicili conjugal al carrer de Sant Feliu, 16, de Llubí.

Tota la família vivia i curava del cafè. No eren anys gaire bons per a certes activitats, ja que la vida de cada dia ja duia son pes. Els amics que formaven La Gioconda s'havien espargit, Jaume havia d'anar ampliant les representacions comercials que tenia, malgrat que el temps no fossin gaire bons, però havia de tirar endavant la família.

Les principals firmes comercials per a les quals treballà foren: Casa Esvel, firma barcelonesa dedicada a perfumeria; Casa Cervantes, firma murciana que produïa les espècies tan necessàries per a la condimentació d'aliments i les -en aquells temps- obligades matances per a subsistir; la firma Dos Perellons de Llubí, dedicada, com encara ara, als licors; Casa Cayetano del Pino y Cía., de Xerès, que tenia com a producte estrella la Monja Quina. No hi podia mancar la casa inquera de licors, Casa Bestard; producció que anava oferint per tot Mallorca, en aquell moment la recorria amb tren, mentre que dins Ciutat se'l podia veure emprant la bicicleta.

Les estones que podia les dedicava a la pintura; d'aquests anys és el quadre, dedicat a sant Miquel, que fou posat en l'ermita de Llubí. L'any 1943 neix la primera filla que, seguint la tradició mallorquina, fa el nom de l'àvia paterna, Catalina. Posteriorment, ja vivint a Inca (1952), els naixerà una segona filla: Joana Maria, qui l'any 1995 curarà de fer el llibre *Jaume Ferrà Cifre. Teatre popular dels anys trenta*, editat per les regidories de Cultura dels ajuntaments d'Inca i de Llubí.

Mirant de millorar la vida familiar pensen anar a regentar un cafè a la veïna ciutat d'Inca, així l'amo Antoni comença a treballar a un local del carrer Major, no gaire lluny de la plaça, que rebrà el nom de Bar Ferrà. Allà, l'any 1948, s'hi instal·la la família. Jaume, son esposa i la petita Catalina tendran l'habitatge a un tercer pis de la placeta de la Mare de Déu de Lluç, on els naixerà la segona filla. Posteriorment compraran la casa número 56 del carrer d'en Palmer, i allà dia 29.11.1999 acabarà sos dies.

El Bar Ferrà, seu de l'associació cultural: Unión Ciclista Bar Ferrà

La ubicació del cafè i els anys que vivia la ciutat d'Inca propiciaren que agombolàs moltes activitats lúdiques, esportives i culturals. Això demanava al propietari que sabés perdre temps parlant amb un i altre per tal d'afavorir les activitats volgudes; sobretot, seguint les notícies que ens ofereix el setmanari *Ciudad* hi hagué una associació ciclista, que rep el nom d'Unión Ciclista o Peña Ciclista, sempre acompanyada de Bar Ferrà. L'objectiu de l'associació era fomentat l'esport del pedal, de fondes arrels en la ciutat, per això organitzava curses entre els aficionats i d'altres vegades s'unia a penyes d'altres pobles de Mallorca per fer una "diada" més participada i més divertida. Així ens ho fa veure aquesta notícia apareguda en el setmanari inquer: "La Peña ciclista del Bar Ferrà, para el próximo día 19.04.1954, II Fiesta de Pascua, lanza un atractivo programa ciclista. Más noticias la próxima semana."

No deixava de col·laborar en els esdeveniments del pedal que hi havia a l'illa, així ho veim en la XII VUELTA CICLISTA A MALLORCA, ja que segons el setmanari *Ciudad* de 12.06.1954 hi participà amb un premi de cent pessetes.

En la nostra ciutat hi havia també una seriosa afició al billar, cosa que fou alimentada en el local del Bar Ferrà, així ens ho fa veure la premsa escrita d'aquells anys, sobretot organitzant un concurs anual de caramboles "Ciudad 01.05.1954".

Aquesta activitat tengué diades sonades, com la que ens dóna a conèixer el nostre setmanari dia 16.04.1954: "Vidal campeón de Baleares de Billar de cuadro. Ayer en el Bar Ferrà se celebró el Campeonato de Baleares de Billar de Cuadro. La final se celebró entre Vidal y Puigserver, ganando Vidal por 150 contra 132."

"Ayer tuvo lugar en el Bar Ferrà la eliminatoria a tres Partidas, jugándose dos eliminatorias previas de las que salieron vencedores, el campeón catalán Robert y el mallorquín Nadal. El primero venció a Coll por una diferencia de 138 carambolas, el segundo logró la magnífica ventaja de 381 sobre Muntaner. En la Final, jugada por Robert y Nadal, ganó Robert por un 'score' de 125 carambolas."

Un dels tornejos que fou molt sonat a la ciutat fou el que es féu en homenatge a don Josep Simonet. Per ara no sabem la data exacta, perquè sols n'hem pogut veure un full, que ens sembla una separata d'alguna publicació periodística, sense data ni procedència, en la qual ens assabenta que es féu l'homenatge en què participaren grans figures d'aquest esport: Antoni Ochogavía de Manacor; Simonet, Reus i Rotger d'Inca; Rodríguez, Fuster, Sastre i Vidal de Palma. Aquest torneig es va jugar a dos torns, un de dia i un de nit. Abans de començar els partits del vespre, els senyors Coll i Nadal feren una exhibició de caramboles de clàssica fantasia.

Atès que es tractava d'un cafè mallorquí no hi mancava tampoc l'espai dedicat a "jugar a cartes", on a més de la diversió que sempre això comporta no hi mancaren diferents tornejos tant de truc, com d'altres modalitats que es posaven de moda.

La pintura de Jaume Ferrà i Cifre

Jaume era un home de fina sensibilitat i amat d'un bon brou de romanticisme. Sabia copsar els trets peculiars de les coses i de les persones, i expressar-ho plàsticament damunt un foli en blanc. Crec que avui seria un bon caricaturista. En sa producció pictòrica podem establir diferents nivells. El primer i el més característic és el pintor dels dibuixos que han d'acompanyar l'obra escènica que produïa. Va fer dibuixos:

- 1935 *Un criat divertit.*
- 1935 *Ses atl·lotes d'avui en dia...*
- 1935 *Si es bous no tenguessin banyes.*
- 1935 *El triunf de l'amor.*
- 1936 *Jo vull ser Diputat.*
- 1936 *Es Comte Bellerugue.*
- 1947 *El Mosso de Mestre Colau.*
- 1954 *Un moscart feia cordeta.*
En Frescales i En Riaye.

Ens diuen que, a més del dibuix que acompanyava l'obra teatral, que moltes vegades era publicada i venuda a la sortida de la representació, Jaume feia també un grapat de cartells grossos, els quals eren posats en punts estratègics de la vila, que convidaven la gent perquè

assistís a la funció; d'aquells cartells i d'aquelles publicacions, per ara, no en coneixem cap. Una altra part de la producció pictòrica és a l'oli: retrats familiars, paisatges agradosos per tenir a la casa o per alegrar alguna amistat... Per ara podem consignar:

Arcàngel sant Miquel, conservat a l'ermita de Llubí.

A casa seva:

Sagrat Cor de Jesús.

Immaculada Concepció (4 quadres).

Sant Antoni de Viana.

El Sant Sopar per presidir el menjador familiar.

Sis retrats familiars.

Sis bodegons.

Una vintena de vistes panoràmiques de la ciutat i d'altres paisatges de Mallorca.

Bodegó, 1941.

Bodegó, 1941.

Aquarel·la, 1944.

Campanar de Santa Maria la Major, contemplat des de la placeta de la Mare de Déu de Lluç, 1951.

Campanar del convent de Sant Francesc, contemplat des de la placeta de la Mare de Déu de Lluç, 195?

Gaudia també de decorar ceràmica. Conservam:

Plat amb pagès i pagesa.

Plat amb toro i torero.

Plats amb diferents animals.

No manquen tampoc diferents caricatures obrades a llapis o bolígraf. Un altre aspecte de la seva personalitat és una afició, mantinguda des de la infantesa, de col·leccionar: segells, llibres, programes de festes, propaganda de les curses de braus que es feien a Inca, dels films que repartien per les cases anunciant les projeccions de cada setmana...

Hi ha també tot un seguit de diferents dibuixos que acompanyen cartes, on a més del llenguatge escrit hi ha la comunicació gràfica. Sol ser en color, fet que posa més relleu a la comunicació i l'enriqueix en detalls que a Jaume li anava millor expressar pintant que escrivint. Valguin de mostra aquestes dues cartes: la grossa és del 27.10.1939 i la més petita, del 04.05.1948.

